

Katolícka politika vo vojnovom období a po ňom – nástup kresťanskej demokracie

Pavel Zahradník

21. decembra 2019 ✝ **Politika**

Uvedené zákonné normy vznikli v dobe, keď sa už Európa a svet blížili k druhej svetovej vojne. Prelúdiom k nej bol v roku 1938 anšlus Rakúska, ktorý znamenal zánik kresťanského stavovského štátu, v ktorého čele stál Dollfussov nástupca Kurt von Schuschnigg (1897 – 1977). Posledný kancelár kresťanského Rakúska bol zatknutý a až do roku 1945 prebýval v koncentračných táboroch Dachau, Flossenburg a Sachsenhausen. Španielsku, Portugalsku a Írsku sa však vďaka ich polohe podarilo zachovať neutralitu a účasti na vojne sa vyhnúť, aj keď po celú dobu jej trvania sa museli obávať prípadnej intervencie zo strany niektorého z dvoch súperiacich táborov – obzvlášť Španielsko muselo v rokoch 1940 a 1941 počítať s možným preniknutím Weimaru za Pyreneje, zatiaľ čo z druhej strany, ako dnes vieme, britskí politici vážne uvažovali nad okupáciou Írska.

Obe krajiny za Pyrenejmi – obzvlášť v začiatkoch vojny –, poslúžili početným utečencom z Európy, pohltenej hneďou záplavou, ako útočisko a tranzit do miest väčšieho bezpečia, prevažne za oceán.

Pád liberálne demokratických režimov v počiatočnom vojnovom konflikte mal za následok, že v niektorých krajinách bola moc prakticky bez odporu odovzdaná kresťanským alebo aspoň konzervatívnym politikom.

To sa týkalo predovšetkým prvej Slovenskej republiky, kde sa vládnuou silou stala katolícka Hlinkova slovenská ľudová strana, ale k pozitívnej zmene došlo aj vo Francúzsku, v ktorom po rozklade slobodomurárskej republiky vznikol za všeobecného súhlasu Francúzsky štát maršála Pétaina s výraznými kresťansko-konzervatívnymi prvkami (ochrana rodiny, veľkorysý sociálny zákonodarstvo, odstránenie aspoň najhorších protináboženských výstrelkov republiky), vďaka ktorým sa „vichistické“ Francúzsko priaznivo vzdalo od predchádzajúcich režimov, vládnuceho Francúzsku od konca sedemdesiatych rokov 19. storočia, ale aj od režimov nasledujúcej Štvrtej a Piatej republiky.

Oba štáty sa, bohužiaľ, netešili plnej suverenity a nacionálne socialistické Nemecko, ovládajúce už takpovediac celý európsky kontinent, postupne ťahovalo svoju skrutku. Tretia ríša napríklad zabránila zavedeniu tých pasáží slovenskej ústavy z júla 1939, ktoré po portugalskom a rakúskom vzore zavádzali v zemi korporatívne zriadenie. Ďalším krízovým momentom pre Slovensko boli salzburské jednania v júli 1940, po ktorých nasledoval nástup (aj keď našťastie väčšinou len formálny) takzvaného slovenského národného socializmu.

Podobne zlomovým okamihom pre pétainovské Francúzsko bolo obsadenie slobodnej zóny nemeckým vojskom, ku ktorému došlo 11. októbra 1942. Koniec vojny prirodzene znamenal pád oboch týchto režimov a opätovný nástup demoliberálov k moci, tentokrát sprevádzaných ich novými komunistickými spojencami. Za mimoriadnu veľkorysosť, s ktorou s nimi bolo kedysi jednané pri preberaní moci na počiatku vojny, sa

noví víťazi odvdáčili krvavou pomstou.

Koniec druhej svetovej vojny bol zároveň aj koncom dlhej občianskej vojny Európanov, začatej v roku 1914. Bol predovšetkým triumfom svetového komunizmu, ktorý nielen ovládol celú východnú Európu, ale po niekoľko rokov existovalo reálne nebezpečenstvo, že sa chopí moci aj v časti západnej Európy, kde boli obzvlášť ohrozené Francúzsko a Taliansko.

Katolícke štáty, ktorým sa podarilo všetkými vojnovými úskaliaми šťastne preplávať, sa preto aj naďalej nachádzali v náročnej situácii. Podľa ideológie, ku ktorej sa svorne hlásili všetci víťazi, druhá svetová vojna nebola totiž len bežným (aj keď mimoriadne rozsiahlym) konfliktom, ale akýmsi bojom Dobra, reprezentovaného Stalinom (dobrým „strýčkom Joem“, *uncle Joe*, ako ho nazývala vojnová propaganda) a jeho spojencami, so Zlom predstavovaným Hitlerom a jeho spojencami. Štáty, ktoré sa tohto boja Dobra so Zlom, boja, ktorý čoskoro začal byť pod komunistickým vplyvom nazývaný bojom proti zmýtizovanému „fašizmu“, odmietli zúčastniť, boli prirodzene pokladané za štáty, ktoré nesplnili svoju mravnú povinnosť, teda za štáty prinajmenšom podozrivé, ak nie priamo nepriateľské, čo sa týkalo dokonca aj demokratického Írska, nehovoriac už o autoritatívnom Portugalsku a Španielsku.

Zmienené tri štáty boli ostrakizované, nesmeli sa spočiatku stať ani členmi Organizácie spojených národov a obzvlášť Španielsko sa opäť, rovnako ako v rokoch 1940 – 1941, muselo obávať zahraničnej intervencie (k akémusi pokusu o intervenciu, skôr však fraškovitému, došlo už v októbri 1944, keď sa oddiel španielskych komunistov za intenzívnej podpory svojich francúzskych súdruhov pokúšal preniknúť do vnútrozemia katalánskym údolím Valle de Arán). Záchranou pre katolícke štáty bola skutočnosť, že krátko po konci svetovej vojny vypukla nová, tentokrát studená, v ktorej sa totalitní a liberálni demokrati, bývalí spojenci z predošlého konfliktu, postavili proti sebe.

Pomoc katolíckych štátov, majúcich v Európe strategicky dôležitú geografickú polohu, bola demoliberálnemu táboru potrebná, a tak bolo od ich izolácie postupne upustené. Muselo však ubehnúť plných desať rokov, než boli všetky tri štáty v roku 1955 konečne prijaté do OSN.

Zatiaľ čo pre katolícke štáty bolo obdobie po druhej svetovej vojne dobou skúšok, kresťanskodemokratické strany zažívali (samozrejme len v západnej Európe, lebo východnú polovicu kontinentu darovali západní spojenci Stalinovi) dobu veľkého rozkvetu, určite najväčšieho v celej svojej krátkej histórii.

Príčinou tohto rozkvetu však neboli ani tak mimoriadne schopnosti kresťanských politikov, ale skôr skutočnosť, že na katolíckych konzervatívcoch a pravicu celkovo bol v tejto dobe rozpútaný skutočný hon, zástupcovia týchto smerov boli vyradení z politického života (ak teda neboli rovno pripravení o život), a tak kresťanskí demokrati boli často jedinou možnou voľbou konzervatívne zmýšľajúcich vrstiev.

Pomerne silná kresťanskodemokratická strana vtedy vznikla aj vo Francúzsku, ale už jej názov (Ľudové republikánske hnutie) napovedal, že plánuje zdôrazňovať ani nie tak kresťanstvo, ako skôr lojálne republikánstvo a brániť sa tak pred podozrením z rojalistických sklonov, z ktorých (ešte vtedy) bývali francúzski katolíci podozrievaní. V nasledujúcich rokoch význam strany, ktorá sa rýchlo začlenila do hlavného prúdu rozorvanej francúzskej politiky Štvrtej republiky, rýchlo poklesol. Obzvlášť veľký význam však nadobudli kresťanskodemokratické strany v Nemecku a Taliansku, teda zhodou okolností v dvoch štátoch porazených v práve skončenej vojne. Na povojnové dejiny týchto strán, silne ovplyvnené vedúcimi

postavami Alcida de Gasperiho (1881 – 1954) a Konrada Adenauera (1876 – 1967), kresťanskí demokrati dodnes nostalgicky spomínajú.

Nemeckí kresťanskí demokrati ako vládnuca strana Nemecka stáli pri počiatku nemeckého hospodárskeho zázraku, ktorý z krajiny zničenej vojnou znovu urobil (pravdaže za značnej pomoci Spojených štátov) poprednú ekonomickú mocnosť Európy, a to pri zachovaní sociálneho zmieru zabezpečeného sociálne trhovým hospodárstvom. Ak sa pozrieme znova, ako v prípade vyššie zmienených katolíckych štátov, na ústavné zakotvenie práv rodiny a Cirkvi, zistíme, že ochranu rodiny nachádzame aj v Základnom zákone Spolkovej republiky Nemecka z roku 1949, v ktorom sa hovorí, že „manželstvo a rodina stoja pod zvláštnou ochranou štátneho zradenia“, že „starostlivosť o deti a ich výchova sú prirodzeným právom rodičov a predovšetkým ich povinnosťou“ a tiež že „každá matka má nárok na ochranu a starostlivosť spoločnosti“.

Konkrétnejšie pasáže o nerozlučnosti manželstva či o nadradenosti rodiny nad pozitívnym právom tu už však nenachádzame. Zvláštne postavenie katolíckej cirkvi prirodzene v ústavnom zákone nábožensky premiešaného Nemecka ťažko môžeme očakávať. Nemecká kresťanská demokracia, nadväzujúca na katolícke Centrum z prehitlerovských časov, navyše oproti svojmu predchodcovi urobila významnú zmenu, u iných strán tohto typu nevidanú – zo strany zastupujúcej záujmy nemeckých katolíkov sa stala stranou katolícko-protestantskou, aj keď si v nej katolíci v budúcnosti udržali istú prevahu.

Katolíckejší a konzervatívnejší ráz mala vždy partnerská kresťansko-sociálna strana v Bavorsku, ktorá aj v neskorších desaťročiach za vedenia Franza Jozefa Straussa (1915 – 1988) predsa len lepšie odolávala náporu okolitej, od šesťdesiatych rokov už silne ľavicovej, demoliberálnej ideológie. Pripomeňme, že Strauss snáď ako jediný z kresťanskodemokratických politikov mal v sedemdesiatych rokoch odvahu verejne podporiť chilskú vládu generála Pinocheta alebo síce kalvinistický, napriek tomu však kresťansko-konzervatívny režim v Juhoafrickej republike.

V Taliansku tamojšia *Democrazia Cristiana* prežila svoju heroickú dobu v prvých rokoch po vojne, keď bola ak nie jedinou, tak rozhodne hlavnou baštou odporu proti útočiacemu komunizmu. Prelomový význam v tomto smere mali voľby v apríli 1948, v ktorých kresťanskí demokrati (aj vďaka masívnej priamej podpore Cirkvi, ktorá si hroziace červené nebezpečenstvo veľmi dobre uvedomovala) dosiahli rekordných 48,5 % hlasov. Je nutné tiež pripomenúť službu, ktorú talianski demokrati preukázali tisícom Európanov, katolíkov či konzervatívcov rozličných národov utekajúcich cez Taliansko hlavne z východnej, ale tiež zo západnej Európy jednak (obdobne ako za druhej svetovej vojny) do Španielska, hlavne však za oceán, obzvlášť do Argentíny, pred prenasledovaním zo strany víťazov.

Pozitívnu rolu, akú pri tomto exoduse „fašistov“ a „vojnových zločincov“ (takto vtedy triumfujúca ľavica začala označovať svojich politických protivníkov) zohrali cirkevné inštitúcie, je všeobecne známa, menej však už rola talianskych kresťanskodemokratických politikov.⁵ Taliansko v tomto čase, v roku 1947 (teda ešte pred vyššie zmienenými kľúčovými voľbami), prijalo novú ústavu, ktorá vyslovene prehlasuje, že všetky náboženské vyznania sú si pred zákonom rovné. Isté zvláštne postavenie katolíckej Cirkvi naznačuje len veta, podľa ktorej „štát a katolícka Cirkev sú, každý vo svojom poli pôsobnosti, nezávislé a suverénne“, a obzvlášť odkaz na Lateránske zmluvy z roku 1929, tento nepochybne najpozitívnejší čin Mussoliniho vlády, v ktorej sú vzťahy medzi štátom a katolíckou cirkvou podrobnejšie regulované.

Talianska republika tiež v ústave uznala „práva rodiny ako prirodzenej spoločnosti, založenej na manželstve“, o ktorom vyslovene deklaruje, že je síce „založené na morálnej a právnej rovnosti manželov“, avšak „v medziach stanovených zákonom k zaisteniu jednoty rodiny“. Zdôrazňuje tiež „povinnosť a právo rodičov živiť, učiť a vychovávať deti“ a zaväzuje sa, že štát bude ekonomickými a ďalšími opatreniami pomáhať rodine, a to „zvlášť s ohľadom na početné rodiny“.

Isté chvályhodné prvky, ktoré sa do ústavy dostali vďaka úsiliu kresťanských demokratov, sú teda nesporné. Stále riziko pre ďalší vývoj krajiny však aj naďalej predstavovala nielen silná komunistická strana, ale aj ľavicové krídlo priamo v kresťanskej demokracii, ktoré nakoniec donútilo De Gasperiho, nie dlho pred jeho smrťou, k rezignácii z funkcie premiéra a predsedu strany.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/katolicka-politika-vo-vojnovom-obdobi-a-po-nom-nastup-krestanskej-demokracie/>